

УДК 371.014.544.4

Васильченко Лілія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради, Запоріжжя, Україна

liliwasil@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5392-048X

Шацька Наталія Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради, Запоріжжя, Україна

nchac@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6482-8435

ЕЛЕКТРОННИЙ ВАРІАНТ ПІДРУЧНИКА: ЗРУЧНІСТЬ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ?

Анотація. Нова українська школа (НУШ) у базовій середній освіті крокує до 8 класу, тому маємо вже певні результати. У статті висвітлено проблеми співвіднесення корисність/некорисність, потреба/не потреба, важливість/не важливість паперового та електронного варіанту підручника, а також електронного додатку до нього; проаналізовано ставлення спільноти освітян до цінності параметрів підручника в освітньому процесі НУШ. Визначено актуальність та перспективність проблеми, обґрунтовано важливість спрямування освітнього процесу на забезпечення як теоретичними надбаннями (нормативно-правове забезпечення), так і безпосередньо наявністю підручників, допоміжних методичних матеріалів тощо. Зважаючи на те, що відбулися кардинальні зміни у викладанні певних предметів (природничі дисципліни, інтегровані курси мовно-літературної, громадянської та історичної галузей), особлива увага звертається не лише на наявність і забезпечення підручниками, але виявився важливим і формат підручника – паперовий чи електронний. Розглянуто сучасне тлумачення поняття «підручник» та феномен «електронний підручник» і «паперовий підручник». Запропоновано власне тлумачення поняття «паперовий підручник», а саме, що це книга, яка пройшла редакційно-виробничу обробку й віддрукована на папері. Тоді як «електронний підручник (е-підручник) – це електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, яке відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію. Е-підручник створюється у вигляді комп'ютерної програми. Проаналізовано наукові праці дослідників на предмет визначення традицій програмо- й підручникотворення авторських колективів різних років і предметних спрямувань та концептуальні засади цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти в сучасних реаліях пандемії та військового стану. Представлено результати дослідження ключових моментів організації освітнього процесу в умовах дистанційної і змішаної форми навчання: особливості викладання в адаптаційному циклі навчання та базовому (інтеграція курсів чи предметна підготовка), використанню підручника (паперовий чи електронний варіант), вплив на навчання і процес викладання предметів електронного додатку, важливість/не важливість наявності інтерактивного електронного додатку до підручника з предмету чи інтегрованого курсу. Респонденти підкреслюють, що саме цифровий додаток до паперового підручника надає змогу організувати самоосвіту учнів у сучасних умовах; створити комфортні умови для навчання осіб із особливими освітніми потребами; сприйняття інформації учнями відбувається на більш високому рівні завдяки візуалізації певних процесів і явищ. У наступних публікаціях сподіваємось дослідити і висвітлити вплив використання електронного додатку до підручника на процес навчання здобувачів освіти.

Ключові слова: Нова українська школа; дистанційне навчання; шкільний підручник; електронний підручник; паперовий підручник; електронний додаток

Постановка проблеми. 2025 рік – це час, коли Нова українська школа (НУШ) у базовій середній освіті крокує до 8 класу, тому маємо вже певні результати. Є можливість проаналізувати поступ і зробити проміжні висновки. У своєму дослідженні ми звернули

увагу на такі ключові моменти освітнього процесу: особливості викладання в адаптаційному циклі навчання та базовому (інтеграція курсів чи предметна підготовка), використання підручника (паперовий чи електронний варіант), вплив на навчання і процес викладання предметів електронного додатку, важливість/не важливість наявності інтерактивного електронного додатку до підручника з предмету чи інтегрованого курсу. Аналізуючи матеріали до теми, звернули увагу на те, що у мережі є небагато досліджень саме такої тематики. Павло Полянський, голова правління Центру освітнього моніторингу, экс-заступник міністра освіти і науки, вважає, що «проблему впровадження в Україні електронних книг як шкільних підручників необхідно дослідити системно, з урахуванням реалій українського підручникотворення в умовах інформаційних викликів» [1].

Аналіз досліджень. З 2020 року розпочалася активна праця зі створення сучасних підручників для Нової української школи базового рівня. Авторські колективи втілюють основні ідеї Державного стандарту базової середньої освіти в модельні навчальні програми, а потім і у змістове наповнення підручників, електронних додатків до них.

Звертаємо увагу на те, що основи методичного спрямування сучасних підручників було закладено у традиціях програмо- й підручникотворення авторських колективів різних років і предметних спрямувань. Наприклад, культурологічний підхід у шкільній літературній освіті досліджувався Н. Гоголь [2], висвітлювався у працях Н. Волошиної, Є. Кучеренко, В. Пахаренка, А. Фасолі та ін., актуальним є україноцентричний потенціал шкільного курсу зарубіжної літератури, який розглядали О. Ісаєва, Ж. Клименко, А. Мельник та ін., метод роботи з підручником на уроках української мови описували О. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Пентиліук, Н. Голуб, В. Новосьолова та інші вчені-лінгводидакти, також питанням сучасного підручникотворення природничо-наукової грамотності займалися М. Головка, А. Стрільчук (Сучасний підручник фізики як засіб формування та розвитку природничо-наукової грамотності здобувачів загальної середньої освіти) та ін.

У Новій українській школі пріоритетним є формування компетентностей у здобувачів освіти. Це питання студіювали Н. Голуб (Компетентісно орієнтована методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти), Т. Яценко, О. Слижук, Н. Гоголь (Компетентнісний підхід до вивчення сучасної української літератури молодшими підлітками: теорія і практика) та інші науковці [3]. Розвитку соціокультурної компетенції присвячено праці О. Горошкіної (Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів), питання розроблення електронних підручників розглядали Т. Вакалюк (Електронний підручник закладу загальної середньої освіти: основні поняття), І. Воротникова (Досвід використання е-підручників і електронних засобів навчального призначення в умовах цифровізації загальної середньої освіти України), Т. Засєкіна (Інтернет орієнтована модель навчання учнів старшої школи інтегрованого курсу «Природничі науки») та ін. [4].

Особлива увага надається вимогам до текстового наповнення сучасного підручника: «Він слугує не лише посібником для учнів, а й ефективним інструментом для вчителя. У підручнику закладено відповідні методи, прийоми, форми й види роботи, які педагог може використовувати на уроках для впровадження компетентнісного підходу» [2, С. 56]. Розгляду питання про вимоги до створення електронних підручників для Нової української школи присвятили дослідження А. Джурило, Л. Ілійчук, Я. Кодлюк, І. Чекрій та ін. На переваги й вразливі місця електронних підручників звертав увагу дослідник питання П. Полянський [1] та ін.

Концептуальні засади цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти ґрунтовно аналізували науковці С. Литвинова, О. Пінчук та ін. Як зазначають автори, «поштовхом до розроблення концептуальних засад стала низка

проблемних питань та викликів, що виникли внаслідок ковід-пандемії та повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Щоб окреслити їх коло в контексті розбудови цифрового освітнього середовища, слід звернутись до останніх досліджень, що з'ясовують проблеми, які постали з огляду на це перед вітчизняними ЗЗСО та педагогічними працівниками. Так, за даними створеної Міністерством освіти і науки (МОН) України інтерактивної мапи, станом на грудень 2023 р. за час війни 3798 заклади освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, з-поміж них 365 закладів зруйновані повністю. З початком повномасштабної агресії РФ у 2022 р., заняття на певний час припинились, а згодом учні та вчителі витратили багато часу на адаптацію до нових умов навчання. Для педагогічних працівників і батьків потребувало значних зусиль налагодження дистанційного та змішаного навчання, запровадження механізмів усунення освітніх втрат і розривів, особливо в постраждалих від війни регіонах» [5, С.3-4]. Стосовно означеної теми публікації вважаємо за потрібне також звернути увагу на питання формування адаптивного цифрового середовища в закладах освіти, яке висвітлювали науковці Т. Вдовичин, О. Сікора, Т. Кобильник, Н. Винницька для того, щоб зрозуміти можливості вчителя щодо роботи в цифровому середовищі, адаптації учня до освітнього середовища з використанням цифрових технологій (технічні, психологічні тощо) як у звичних умовах, так і в умовах викликів сьогодення [6].

Слід зазначити, що автори підручників почали тісно співпрацювати з видавництвами («Ранок», «Літера ЛТД», «Астон», «Генеза» та ін.), які й стали активними пропагандистами паперових та електронних версій підручників, а також електронних додатків до них. На сайтах від авторських колективів розміщуються підручники, методичні матеріали для вчителів, електронні додатки, приклади підсумкових робіт, вправ тощо.

Метою статті є висвітлення проблеми співвіднесення корисність/некорисність, потреба/не потреба, важливість/не важливість паперового та електронного варіанту підручника, а також електронного додатку до нього, донесення до спільноти освітян та укладачів підручників параметрів цінності підручника у освітньому процесі НУШ.

Виклад основного матеріалу. Уже п'ятий рік у зв'язку з карантинном та воєнними діями в країні навчання здобувачів освіти відбувається в дистанційному або змішаному форматі.

65,2% учасників опитування викладають за дистанційною формою, 33,8% – за змішаною формою і лише 1% – за очною формою навчання. Це свідчить про те, що більшість педагогів і здобувачів освіти комунікують засобом електронної мережі, знання надаються і одержуються віддалено.

74,2% респондентів викладають у 7 кл і 25, 9% – у 5-6 кл.

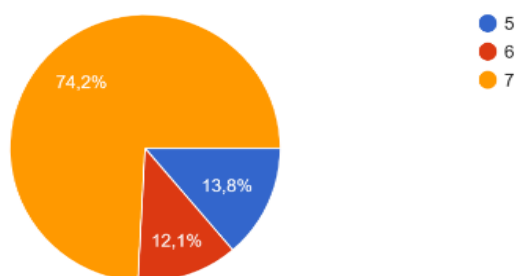

Рис. 1. У яких класах викладають респонденти

86,5 % респондентів викладають один предмет, 7% – інтегровані курси і лише 6,5 % респондентів викладають інтегровані курси і окремі предмети.

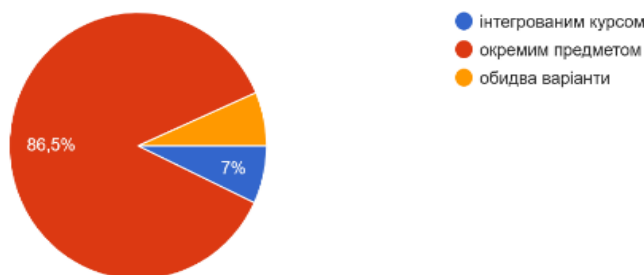

Рис. 2. За яким підходом (предметний підхід або інтегрований курс) викладають респонденти

В опитуванні взяли участь 414 педагогів природничої (55%), математичної (17%) і мовно-літературної (29%), громадянської та історичної (8%) галузей освіти Запорізького регіону.

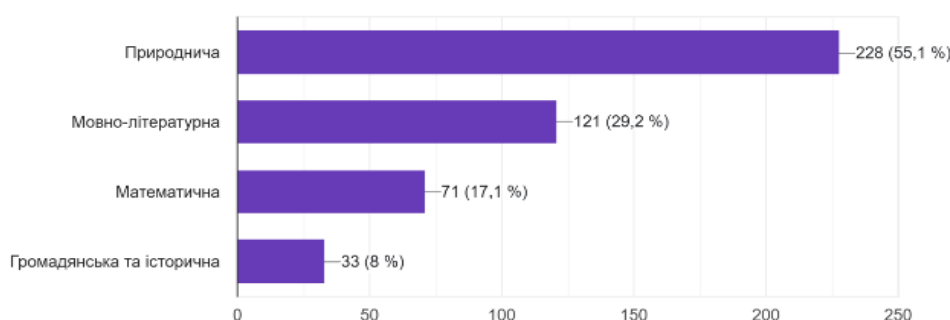

Рис. 3. У якій галузі освіти викладають респонденти

Перш, ніж перейти до висвітлення теми публікації, звернімо увагу на тлумачення понять. Спершу розмежуємо поняття «підручник», «паперовий підручник», «електронний підручник», «електронний варіант підручника».

Підручник – це «книга, за якою вивчають навчальний предмет; посібник» [7]. Більш повне тлумачення маємо у етимологічному словнику української мови: «підручник (калька з пол. *podręcznik*) – книжка, у якій системно викладено інформацію з певної галузі знань і яку використовують у системі освіти на різних рівнях, а також для самостійного навчання. Різновид навчального видання» [8].

Маємо власне тлумачення поняття «паперовий підручник». Зрозуміло, що це книга, яка пройшла редакційно-виробничу обробку й віддрукована на папері.

Тоді як «електронний підручник (е-підручник) – це електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, яке відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію. Е-підручник створюється у вигляді комп'ютерної програми. Користувачі е-підручника – учасники освітнього процесу та суб'єкти освітньої діяльності» [9]. І, звісно, електронний підручник має відповідати освітнім нормативам за змістом та обсягом матеріалу, проходити внутрішню та зовнішню експертизи. Коли електронний підручник – це не розширений аналог друкованого видання, а окремий продукт, то, як і будь-яке інше навчальне видання, має проходити експертизу щодо достовірності змісту, правдивості та сучасності інформації, відповідності вимогам до навчальної літератури тощо [10].

«З методичної точки зору, – зазначає Павло Полянський, – електронні підручники є ефективним навчальним ресурсом для вивчення насамперед предметів природничо-математичного циклу і тих галузей знань, що піддаються глибокому структуруванню,

для самостійної роботи учнів, дистанційного та екстернатного навчання, на практичних і лабораторних заняттях, аналізі інформації та її графічної інтерпретації. При цьому, наприклад, інформаційні технології розвиваються настільки стрімко, що розробники навчальних матеріалів фізично не можуть встигати за таким розвитком. У цьому сенсі електронні підручники необхідно поєднувати з іншими інтерактивними технологіями навчання, як то webinar (вебінар) – різновид онлайн-заняття, який дає змогу вчителю й учням класу спілкуватися як у текстовому форматі, так і аудіо- чи відеочатах» [1].

Електронний варіант підручника – це оцифрований паперовий.

Сучасне тлумачення поняття «підручник» знаходимо у Законі України «Про освіту», де зазначається, що «підручник – це вид навчальної літератури, що містить систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми (для повної загальної середньої освіти), складовою якого є інтерактивний електронний додаток, вимоги до якого встановлює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки [11]. Вперше у Законі про освіту зазначається обов'язковість інтерактивного електронного додатку: вже від 2024 року електронний додаток має стати невід'ємним доповненням паперового підручника. Автори цього Закону спиралися як на психологічні особливості покоління цифрової епохи, так і на можливість зацікавлення сучасних здобувачів освіти навчальним контентом із міжпредметними зв'язками, мистецьким контекстом (анімація, відео) тощо [11]. Ми звернули увагу на публікацію із переліком вимог до нового електронного додатка (більш детально можна переглянути у статті «Паперовий чи електронний підручник: що потребує учнівство для якісного навчання?») і вважаємо слушним наведення їх [12]:

1. Доступ онлайн/офлайн. У воєнні часи й вчительство, й школярство, й батьківство має бути готовим до всього. Раніше ми не переймалися відключенням електромереж, зникненням мобільного зв'язку та інтернету тощо. Зараз, на жаль, це питання стоїть гостро. Тому навчання має бути доступним, навіть якщо користувачі знаходяться в бомбосховищі, виїхали за кордон та просто не мають доступу до інтернету.

2. Пристосованість. Е-додаток має бути доступним всім користувачам за будь-яких умов – це аксіома. За статистикою, понад 70% користуються мобільними пристроями для навчання. У зв'язку з цим, додаток повинен бути доступним усім операційним системам, включно з WEB, Android та iOS. Можливість підключення з планшета, смартфона чи комп'ютера забезпечить доступ до безперервного навчання всім учасникам освітнього процесу.

3. Зручність. Для зручності необхідно мати адаптивний дизайн застосунку, адже учні й учениці користуються різними мобільними пристроями. Це дозволить масштабувати та повертати пристрій залежно від потреби дитини, що сприятиме зручності у використанні.

4. Масштабність. Особливо у воєнний період, додаток повинен бути достатньо потужним, аби охопити одночасно не менше 500 000 користувачів. Безперервна робота важлива в навчальному процесі – це має бути враховано в електронному додатку.

5. Результати роботи. У додатку необхідним є контроль результатів, аби батьки з легкістю могли відстежувати успішність своїх школярів і школярок.

Розглянемо, яку ж роль відіграє наявність/відсутність підручника (паперовий чи електронний варіант) на першооснову планування освітньої діяльності – вибір модельної навчальної програми.

Відповіді респондентів на питання «Що вплинуло на ваш вибір модельної навчальної програми, за якою ви працюєте?» розподілилися таким чином: кожний десятий респондент указав, що обирав модельну навчальну програму, враховуючи саме

зміст предмету, який пропонували автори. На вибір 16,2% опитаних учителів вплинула саме орієнтовна послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, яка пропонується авторами модельних навчальних програм. 8,2% респондентів відповіли, що види навчальної діяльності учнів, які пропонують автори модельних навчальних програм, вплинули на їх вибір. Але, все ж таки, більшість вчителів (65,7%), учасників опитування, відзначили, що на їх вибір модельної навчальної програми вплинули: зміст навчального предмета (інтегрованого курсу), запропонований авторами, орієнтовна послідовність досягнення очікуваних результатів навчання та навчальної діяльності учнів, які пропонують автори.

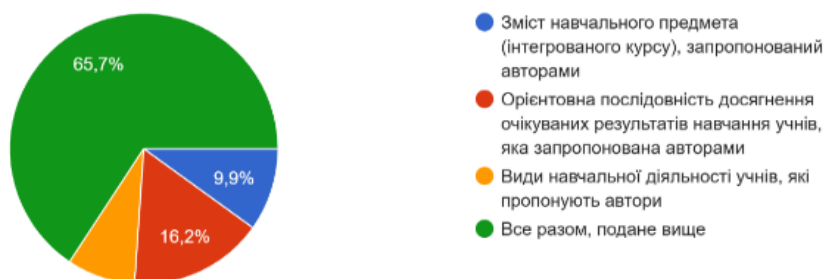

Рис. 4. Фактори, які вплинули на вибір респондентів модельної навчальної програми

Лише 8,7% респондентів, відповідаючи на питання «Чи вплинула на ваш вибір модельної навчальної програми наявність підручника цього ж авторського колективу?» повідомили, що наявність підручника не вплинула на їх вибір.

Тільки на вибір 26,8% опитаних учителів не вплинула наявність календарно-тематичного планування до відповідної модельної навчальної програми того ж авторського колективу. У той же час більшість респондентів («так» – 45,4%, «частково» – 27,8%) урахували під час вибору модельної навчальної програми наявність календарно-тематичного планування того ж авторського колективу.

Майже половина опитаних учителів наголошує, що на їхній вибір модельної навчальної програми вплинула робота з підручниками авторських колективів у попередні роки. Тобто підхід до викладання змісту предмету у тому чи іншому варіанті підручника, запропонований авторськими колективами, пройшов певну перевірку попереднім досвідом учителів. Лише третя частина опитаних учителів відповіла, що попередній досвід викладання за підручниками авторів модельних навчальних програм не вплинув на їх вибір. 25% респондентів сказали, що все ж таки, частково досвід викладання за підручниками попередніх років від авторів модельних навчальних програм вплинув на їхній вибір.

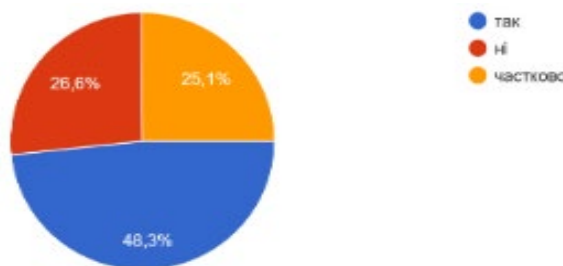

Рис. 5. Вплив попереднього досвіду викладання респондентів за підручниками авторів модельних навчальних програм на їх вибір

Майже 90% респондентів обрали для роботи підручник і модельну навчальну програму одного авторського колективу.

Оскільки, більшість закладів освіти Запорізького регіону навчається в онлайн або змішаному форматі, наявність додаткової електронної підтримки підручника та відповідної модельної навчальної програми відіграла вирішальну роль для більшості вчителів, учасників опитування, під час обрання. Лише 17,6% учителів відповіли, що це не мало впливу на обрання ними тієї чи іншої модельної навчальної програми.

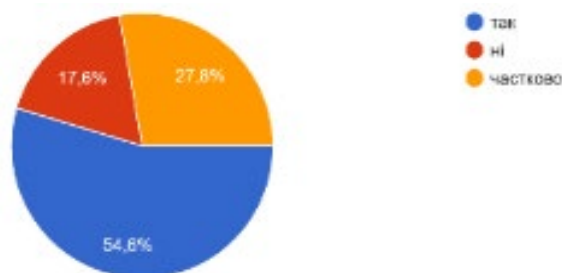

Рис. 6. Чи вплинула наявність електронного додатку до підручника на вибір респондентами модельної навчальної програми?

27,8% опитаних вчителів вважають, що можна викладати предмет і, відповідно здобувачам освіти, навчатися без друкованого підручника. Вони вважають, що наявність електронної версії підручника та дидактичних матеріалів, які представлені в цифровому форматі, можуть забезпечити якісне оволодіння здобувачами освіти навчальною інформацією. У той же час, 72,2% респондентів вважають обов'язковою умовою наявність у здобувачів освіти друкованого варіанту підручника з предмету навчання. Із проведеного опитування ми з'ясували, що, зазвичай, перевага надається паперовому підручнику як з точки зору збереження зору здобувачів освіти, так і у зв'язку з особливостями засвоєння матеріалу з екрану.

У будь-якому випадку, наголошують вчені й видавці, слід обирати формат, який зробить читання підручника комфортним. Автори і видавці радять не боятись експериментувати, адже обидва варіанти мають свої переваги, які доповнюють одне одного. Найбільш ефективним є комбінований підхід, який дозволяє використовувати переваги обох форматів. Важливо враховувати індивідуальні потреби учнів, їхні навчальні стилі та можливості [13].

А от, що стосується наявності у здобувачів освіти друкованого зошита для занять з відповідного предмета, то лише 21,7% вчителів, учасників опитування, вважають це обов'язковим. Більшість наголошує на достатності електронної підтримки підручника, запропонованої авторськими колективами.

Фахівці з Мерілендського університету опублікували результати багаторічних досліджень із означеної теми. З'ясувалося, що на електронному носії учасники експерименту читали текст набагато швидше, ніж у паперовому варіанті. Розуміння змісту прочитаного при цьому приблизно однакове. Але згадати деталі, відповісти на конкретні запитання значно простіше було тим, хто читав друкований текст [14].

Отже, стосовно електронної версії підручника можемо засвідчити, що в умовах віддаленого навчання від шкільних осередків (н-д, тимчасово окуповані території або навчання школярів під час вимушеного перебування за кордоном) є чи не єдиною можливістю одержувати знання з предмету. Проте електронний підручник не може бути розв'язанням проблеми наявності підручників у школах. Хоч у час диджиталізації здобувачам освіти потрібні зміни форми викладу навчальних матеріалів, а саме: використання відеоматеріалів, використання цифрових застосунків для пояснення чи

закріплення матеріалу тощо, тому паперовий підручник має доповнювати цифровий додаток.

Цікавими, на нашу думку, є відповіді респондентів на запитання «Які ваші враження від роботи в умовах запровадження НУШ та ДСБСО в базову середню освіту?»: «у підручнику змінили обкладинки; не на часі: не підготовлена «подушечка безпеки» для успішного запровадження НУШ в базову середню школу; багато непотрібного розрахункового обліку, який не спонукає вчителя до творчого підходу за браком часу; підручники перевантажені непотрібним матеріалом; чекала цікавих ілюстрацій, посилань на електронні ресурси, фотографій таких, щоб самій було цікаво розглянути та проаналізувати, а отримали таке, що підручником дітей не перевантажую, спираюсь на нього, але додатково створюю свої уроки і працюю з онлайн-платформами, які використовую в роботі (але вони практично всі зараз платні, то діти їх не можуть використовувати – шкода), велике навантаження на вчителя, педагогам із великим досвідом роботи за старими стандартами досить складно перебудувати методичні підходи.

Отже, вчителі переважно вважають, що у НУШ навчання стало цікавішим та інтерактивним. Фокус змістився з пасивного заучування матеріалу на активне його дослідження, уміння застосовувати набуті знання, розвиток критичного мислення, педагоги мають більше свободи у плануванні, проведенні уроків, але деякі питання все ж потребують доопрацювання, як от: варто звернути увагу авторам, видавцям на більш активну діяльність з популяризації електронних додатків до підручників, так як деяка частина респондентів мало обізнана з їх наявністю, виходячи з матеріалів опитування. Вчителі потребують ретельного опрацювання засад Концепції НУШ, бо є ще недоліки, адже респонденти зазначили: «не все зрозуміло», «важко переборювати старі звички», «враження хороше, але результат побачимо згодом після закінчення школи, враховуючи, які знання матимуть учні». Проте також опитані респонденти вважають, що позитивним є те, що науковці надають якісну допомогу. Тренінги організовані ЗОШПО є інформативними, мають практичне спрямування.

Висновок. Зважаючи на полярність думок щодо використання паперових чи електронних варіантів підручників, можна зробити декілька висновків.

Негативні моменти: видавничі параметри друкованого підручника відповідають ГОСТу 597-73 та санітарним правилам щодо оформлення шкільних підручників – СП 1405-76, проте зазначені вище стандарти не поширюються на електронні книги. Лікарів і батьків насторожує те, що випромінювання екранів деяких пристроїв швидко перевтомлюють очі й шкодять здоров'ю учнів.

Позитивні моменти: у воєнний час підручник у цифровому форматі забезпечить повноцінним навчанням тих, хто не має змоги відвідувати свою школу очно або доєднуватися до занять у синхронному режимі; доповнить паперовий підручник: так діти не втратять жагу до читання, не занудьгують і зможуть охопити значно більше цікавої та практичної інформації, ніж можна вмістити у паперовий варіант. Проблема читання з екрану «по діагоналі» можна нівелювати навчанням вдумливого читання текстів, тоді носій інформації не матиме значення.

Технологічна здатність електронних підручників відображати анімовані малюнки, мультимедійні кліпи і відтворювати аудіокнижки та МР3-файли невеликих обсягів значно підвищує дидактичний потенціал навчального ресурсу і дає змогу вчителю ефективно моделювати проблемні навчальні ситуації та диференційовано вибудовувати індивідуальні вектори навчальної діяльності учнів. Щодо цифрового додатку, то він допомагає здобувачам освіти покращити сприйняття навчального матеріалу.

У наступних публікаціях сподіваємось дослідити і висвітлити вплив використання електронного додатку до підручника на процес навчання здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полянський П. Про переваги і вразливі місця електронних підручників. Сайт «Освіта.ua». URL: <https://osvita.ua/school/method/16840/>
2. Гоголь Н. Реалізація культурологічного підходу в змістовому наповненні сучасних підручників української літератури для 5-7 класів. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. XII Волошинські читання: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ: Грамота, 2024. 236 с.
3. Яценко Т., Слижук О., Гоголь Н., Новиков А., Гричаник Н. Компетентнісний підхід до вивчення сучасної української літератури молодшими підлітками: Теорія і практика. Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade, 2024. 17 (se1). 1-16. URL: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse1.1-16>
4. Засєкіна Т.М. Інтернет орієнтована модель навчання учнів старшої школи інтегрованого курсу «Природничі науки», Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 79. № 5. С. 15-28. <https://doi.org/10.33407/itlt.v79i5.3992>
5. Ляшенко О., Спірін О., Литвинова С., Пінчук О., Овчарук О., Сухих А., Концептуальні засади цифровості освітнього середовища закладів загальної середньої освіти, Інформаційні технології і засоби навчання, 2024. vol. 102. вип. 4. с. 1-25. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5829>
6. Вдовичин Т., Сікора О., Кобильник Т., Винницька Н. Формування адаптивного цифрового середовища у закладах загальної середньої освіти, Інформаційні технології і засоби навчання, 2024. vol. 103. вип. 5. с. 55-77. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v103i5.5656>
7. Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1970-1980.
8. Етимологічний словник української мови: в 7 т. редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 1989. Т. 4: Н П укл.: Р. В. Болдирєв та ін.; ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. 656 с. ISBN 966-00-0590-3
9. Положення про електронний підручник: наказ Міністерства освіти і науки України від 02 травня 2018 р. № 40. Офіційний вісник України. 2018. № 49. С. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text>
10. Степанова-Камиш А. Яким має бути повноцінний електронний підручник і чому pdf-версії недостатньо. URL: <https://nus.org.ua/2021/12/18/yakym-maye-butyrpovnotsinnyj-elektronnyj-pidruchnyk-i-chomu-pdf-versiyi-nedostatno/>
11. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (178-179). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
12. Круглов В. Паперовий чи електронний підручник: що потребує учнівство для якісного навчання? URL: https://lb.ua/blog/victor_kruglov/574292_paperoiviy_chi_elektronniy_pidruchnik.html
13. Мірошнікова А. Які підручники ефективніші для учнів – електронні чи друковані. Сайт «Освіторія». URL: <https://osvitoria.media/experience/yaki-pidruchnyky-efektyvnishi-dlya-uchniv-elektronni-chy-drukovanii/>
14. Переваги та недоліки електронних книг: як обрати найкращий формат. Сайт «Pocketbook». URL: https://pocketbook.ua/news/advantages-and-disadvantages-of-e-books?srsltid=AfmBOoq_EdOHwzMSzUrilfJnhubguiUE8IKQ50NdYfrFK5OrVrgpnXwQ

Матеріал надіслано до редакції 11.03.2025 р.

Затверджено до друку 24.04.2025 р.

ELECTRONIC VERSION OF THE TEXTBOOK: CONVENIENCE OR NECESSITY?

Liliya Vasylichenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Municipal Institution "Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education"
Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine
liliwasil@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5392-048X

Natalia Shatska

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Municipal Institution "Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education"
Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia, Ukraine
nchac@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6482-8435

Abstract. The New Ukrainian School (NUS) in basic secondary education is moving towards the 8th grade, so we already have certain results. The article highlights the problems of the correlation of usefulness/uselessness, need/not need, importance/not importance of the paper and electronic versions of the textbook, as well as the electronic appendix to it; the attitude of the educational community to the value of the textbook parameters in the educational process of the NUS is analyzed. The relevance and prospects of the problem are determined, the importance of directing the educational process to providing both theoretical acquisitions (normative and legal support) and the direct availability of textbooks, auxiliary methodological materials, etc. is substantiated. Given that there have been cardinal changes in the teaching of certain subjects (natural sciences, integrated courses in language and literature, civics and history), special attention is paid not only to the availability and provision of textbooks, but the format of the textbook - paper or electronic - has also turned out to be important. The modern interpretation of the concept of "textbook" and the phenomenon of "electronic textbook" and "paper textbook" are considered. The actual interpretation of the concept of "paper textbook" is proposed, namely, that it is a book that has undergone editorial and production processing and is printed on paper. While "electronic textbook (e-textbook)" is an electronic educational publication with a systematic presentation of educational material that corresponds to the educational program, contains digital objects of various formats and provides interactive interaction. An e-textbook is created in the form of a computer program. The scientific works of researchers are analyzed to determine the traditions of program and textbook creation of author teams of different years and subject areas and the conceptual principles of digitalization of the educational environment of a general secondary education institution in the modern realities of the pandemic and martial law. The results of the study of key aspects of the organization of the educational process in the conditions of distance and blended learning are presented: features of teaching in the adaptive cycle of education and the basic one (integration of courses or subject training), the use of a textbook (paper or electronic version), the impact of an electronic application on learning and the process of teaching subjects, the importance/non-importance of having an interactive electronic application to a textbook for a subject or an integrated course. Respondents emphasize that it is the digital application to a paper textbook that makes it possible to organize students' self-education in modern conditions; to create comfortable conditions for teaching individuals with special educational needs; students' perception of information occurs at a higher level due to the visualization of certain processes and phenomena. In the following publications, we hope to investigate and highlight the impact of using an electronic application to a textbook on the learning process of students.

Keywords: New Ukrainian school; distance learning; school textbook; electronic textbook; paper textbook; electronic application

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Polianskyi, P. (2011). On the advantages and vulnerabilities of electronic textbooks. Website «Osvita.ua». <https://osvita.ua/school/method/16840/> (in Ukrainian)
2. Hohol, N. (2024). Implementation of a cultural approach in the content of modern textbooks of Ukrainian literature for grades 5-7. In Shkilna literaturna osvita: tradytsii i

- novatorstvo. KhII Voloshynski chytannia: zb. materialiv vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, Hramota, p. 56 (in Ukrainian)
3. Yatsenko, T., Slyzhuk, O., Hohol, N., Novykov, A., & Hrychanyk, N. (2024). Competence-Based Approach to Studying Contemporary Ukrainian Literature by Early Adolescents: Theory and Practice. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade. Brazilian Journal of Education, Technology and Society*, 17(1), 1-16. <http://dx.doi.org/10.14571/brajets.v17.nse1.1-16> (in Ukrainian)
 4. Zasiakina, T. M. (2020). Internet-oriented model of teaching high school students an integrated course "Natural Sciences", *Information Technologies and Learning Tools*, 79(5), 15-28. <https://doi.org/10.33407/itlt.v79i5.3992> (in Ukrainian)
 5. Liashenko, O., Spirin, O., Lytvynova, S., Pinchuk, O., Ovcharuk, O., & Sukhykh, A. (2024). Conceptual foundations of the digital educational environment of general secondary education institutions, *Information Technologies and Learning Tools*, 102(4), 1-25. <https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5829> (in Ukrainian)
 6. Vdovychyn, T., Sikora, O., Kobyluk, T., & Vynnytska, N. (2024). Formation of an adaptive digital environment in institutions of general secondary education, *Information Technologies and Learning Tools*, 103(5), 55-77. <https://doi.org/10.33407/itlt.v103i5.5656> (in Ukrainian)
 7. Ukrainian language dictionary 1970–1980. Vols. 1–11.
 8. Melnychuk, O. S., Boldyriev, R. V., Kolomiets, V. T., & Skliarenko, V. H. (Comps.). (1989). Etymological dictionary of the Ukrainian language, Vol. 4. (in Ukrainian)
 9. Regulations on electronic textbooks. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text> (in Ukrainian)
 10. What should a complete electronic textbook be like and why is a PDF version not enough? <https://nus.org.ua/2021/12/18/yakym-maye-but-y-povnotsinniy-elektronnyy-pidruchnyk-i-chomu-pdf-versiyi-nedostatno/> (in Ukrainian)
 11. Law of Ukraine "On Education" (2019). <https://ips.ligazakon.net/document/T172145?an=1> (in Ukrainian)
 12. Paper or electronic textbook: what does a student need for quality learning? https://lb.ua/blog/victor_kruglov/574292_paperoviy_chi_elektronniy_pidruchnik.html (in Ukrainian)
 13. Miroshnikova, A. (n.d.). Which textbooks are more effective for students – electronic or printed? Website «Osvitrii». <https://osvitoria.media/experience/yaki-pidruchnyky-efektyvnishi-dlya-uchniv-elektronni-chy-drukovani/> (in Ukrainian)
 14. Advantages and disadvantages of e-books: how to choose the best format. https://pocketbook.ua/news/advantages-and-disadvantages-of-e-books?srsId=AfmBOoq_EdOHwzMSzUrilfJnhubguiUE8IKQ50NdYfrFK5OrVrgpnXwQ (in Ukrainian)